

مروری بر تراز تجاری منفی ایران در سال ۱۴۰۲

معاونت بررسی‌های اقتصادی
اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

تهیه و تنظیم:

مهسا رجبی نژاد

معاونت بررسی‌های اقتصادی
اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

خرداد ۱۴۰۳

از طریق پست الکترونیکی زیر می‌توانید پیشنهادهای و نظرات اصلاحی خود را به واحد مربوطه منعکس کنید:

Economic_research@tccim.ir

موضوع این گزارش، الزاماً مواضع اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران نیست.

استفاده از مطالب این گزارش با ذکر منبع بلامانع است.

Executive Summary

In 2023, Iran's non-oil trade demonstrated modest growth for the third consecutive year, albeit at a decelerated pace. The total value of non-oil trade rose by 1.1 percent compared to 2022, driven primarily by a significant increase in imports, while exports themselves saw a decline. According to the Iranian Customs Administration, approximately 136 million tons of non-oil goods, worth around \$50 billion, were exported, whereas about 39 million tons of goods, valued at roughly \$66 billion, were imported. This resulted in a substantial trade deficit of \$17 billion, a figure three times higher than that of the previous year.

The 9 percent reduction in non-oil exports compared to the previous year can be largely attributed to a decrease in exports of liquefied natural gas and polyethylene. In contrast, imports surged by 10 percent, driven predominantly by higher imports of gold and smartphones. A critical issue stemming from this trade imbalance is the decline in foreign exchange earnings from exports, which has posed significant challenges for currency availability and could exert pressure on foreign reserves and exchange rates.

In 2023, the average price of non-oil exports fell by 17 percent compared to 2022, reaching \$363 per ton, while the average price of imported goods increased by approximately 5 percent. Among the various commodity groups, natural or cultured pearls and precious or semi-precious stones (HS Chapter 71), as well as pharmaceutical products (HS Chapter 30), commanded the highest average export prices

Mineral products dominated Iran's non-oil export landscape, accounting for 36 percent of the total export value. This highlights a significant lack of diversification in the country's export portfolio. Following mineral products, base metals and their products constituted 20 percent, and chemical industry products made up 14 percent of the total non-oil export value. This concentration on a limited number of export sectors underscores a structural weakness in the diversification of Iran's exports.

Regarding imports, the top six sectors in 2023 represented 71 percent of the total import value. Machinery, mechanical appliances, electrical equipment, and their parts had the largest share at 27 percent, followed by vegetable products and products of the chemical or allied industries.

The limited diversity of Iran's export destinations presents complex challenges, increasing geopolitical and economic risks. This dependence on specific markets makes Iran vulnerable to sudden changes in trade policies and economic sanctions, thereby reducing economic flexibility and contributing to instability.

To enhance Iran's trade resilience and improve the trade balance, it is imperative to diversify the export portfolio and develop innovative export strategies. Key initiatives include enhancing transportation infrastructure, advancing production technologies, strengthening trade partnerships, and broadening trade partners. These measures are crucial for fortifying Iran against global economic fluctuations, boosting non-oil exports, and stabilizing the country's trade balance.

فهرست مطالب

۱. خلاصه مدیریتی..... ۵
۲. تجارت ایران در سال ۱۴۰۲..... ۷
۴. عمده شرکای تجاری..... ۹
۵. تجارت با همسایگان..... ۱۱
۶. مهم ترین اقلام صادراتی..... ۱۳
 - ۶.۱. به تفکیک قسمت..... ۱۳
 - ۶.۲. به تفکیک فصل..... ۱۴
 - ۶.۳. ده قلم عمده صادراتی..... ۱۵
۷. مهم ترین اقلام وارداتی..... ۱۷
 - ۷.۱. به تفکیک قسمت..... ۱۷
 - ۷.۲. به تفکیک فصل..... ۱۸
 - ۷.۳. ده قلم عمده وارداتی..... ۱۹
۸. جمع بندی..... ۲۱

خلاصه مدیریتی

در سال ۱۴۰۲، تجارت غیرنفتی ایران با کاهش سرعت رشد، برای سومین سال متوالی افزایش یافته و رشد ۱.۱ درصدی را نسبت به سال ۱۴۰۱ تجربه کرده است. این رشد عمدتاً از محل واردات حاصل شده و در مقابل آن صادرات غیرنفتی کشور کاهش یافته است. بر اساس آمارهای گمرک جمهوری اسلامی ایران، حدود ۱۳۶ میلیون تن کالای غیرنفتی به ارزش تقریبی ۵۰ میلیارد دلار صادر و در مقابل ۳۹ میلیون تن کالا به ارزش حدود ۶۶ میلیارد دلار به کشور وارد شده است. این امر باعث شده تا تراز تجاری ایران با کسری ۱۷ میلیارد دلاری مواجه شود که نسبت به سال قبل سه برابر افزایش یافته است.

صادرات غیرنفتی ایران در سال ۱۴۰۲ نسبت به سال قبل حدود ۹ درصد کاهش یافته است که دلیل عمده آن را می‌توان کاهش ارزش صادرات گاز طبیعی مایع شده و پلی اتیلن عنوان نمود. در مقابل، واردات کشور با افزایش ۱۰ درصدی همراه شده که عمده دلیل آن افزایش واردات طلا و تلفن‌های هوشمند است. نکته قابل توجه در این زمینه، کاهش پوشش عایدات ارزی حاصل از صادرات بوده که چالش‌های جدی برای عرضه ارز ایجاد کرده و می‌تواند منجر به فشار بر ذخایر ارزی و نوسانات نرخ ارز شود.

متوسط قیمت صادرات غیرنفتی در سال ۱۴۰۲ با کاهش ۱۷ درصدی نسبت به سال ۱۴۰۱ به رقم ۳۶۳ دلار به ازای هر تن رسیده است. این در حالی است که متوسط قیمت اقلام وارداتی حدود ۵ درصد افزایش یافته است. در میان گروه‌های مختلف کالایی، متوسط قیمت صادرات برای فصل ۷۱ کتاب مقررات صادرات و واردات (مروارید طبیعی یا پرورده، سنگ‌های گرانبها یا نیمه گرانبها) و فصل ۳۰ (محصولات دارویی) بیشتر از سایر گروه‌ها بوده است.

آمارها نشان می‌دهد که محصولات معدنی با سهمی معادل ۳۶ درصد از کل ارزش صادرات غیرنفتی، بیشترین سهم را داشته‌اند که نشان‌دهنده عدم تنوع کافی در سبد صادراتی کشور است. فلزات معمولی و مصنوعات آنها با ۲۰ درصد و محصولات صنایع شیمیایی با ۱۴ درصد از کل ارزش صادرات غیرنفتی در رتبه‌های بعدی قرار دارند. این تمرکز بالا بر تعداد محدودی از بخش‌های صادراتی، ساختاری ضعیف در تنوع‌بخشی به صادرات را نشان می‌دهد. در زمینه واردات نیز، ۶ بخش نخست وارداتی در سال ۱۴۰۲ بالغ بر ۷۱ درصد از کل ارزش واردات را به خود اختصاص داده‌اند. ماشین‌آلات و وسایل مکانیکی، ادوات برقی و اجزاء و قطعات آنها بیشترین سهم را (۲۷ درصد) از کل ارزش واردات را به خود اختصاص داده‌اند. پس از این بخش، محصولات نباتی و محصولات صنایع شیمیایی در رتبه‌های دوم و سوم قرار دارند.

تنوع پایین مقاصد صادراتی ایران چالش‌های تخصصی و پیچیده‌ای را به همراه دارد. این وضعیت باعث افزایش ریسک‌های ژئوپلیتیکی و اقتصادی می‌شود و ایران را در معرض تغییرات ناگهانی در سیاست‌های تجاری و تحریم‌های اقتصادی قرار می‌دهد. وابستگی به بازارهای خاص، قدرت مانور اقتصادی ایران را کاهش داده و به بی‌ثباتی اقتصادی دامن می‌زند.

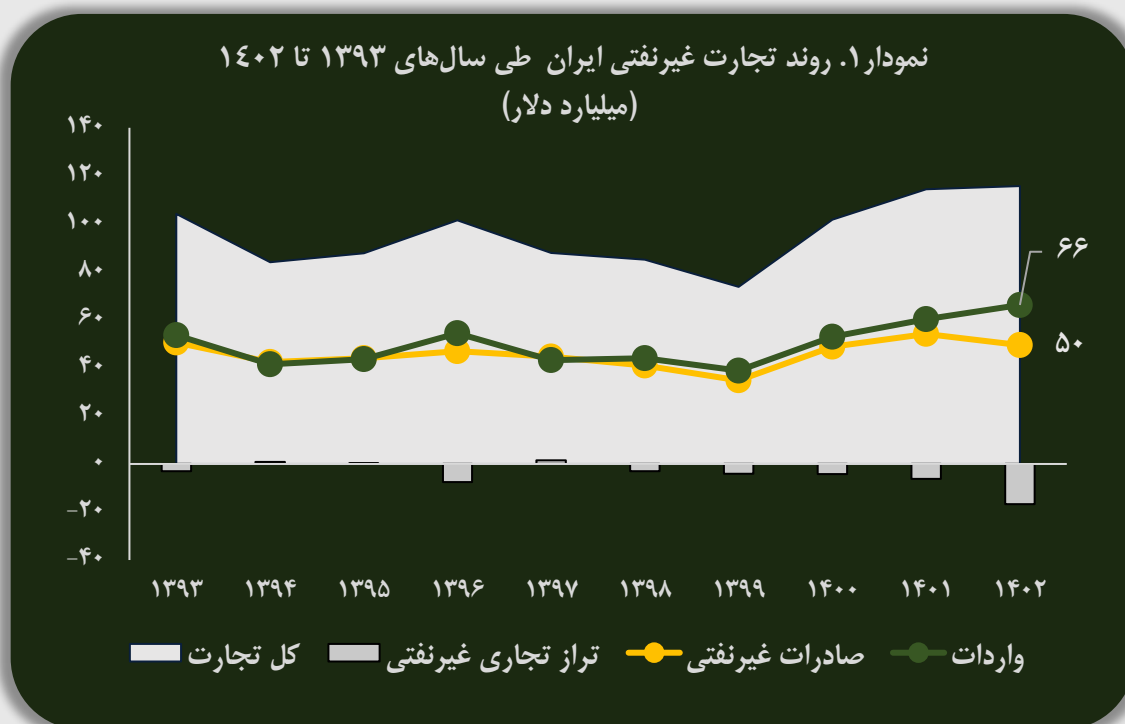
برای بهبود وضعیت تجاری ایران، افزایش تنوع در سبد صادراتی و توسعه استراتژی‌های صادراتی جدید ضروری است. بهبود زیرساخت‌های حمل‌ونقل و فناوری‌های تولیدی، تقویت همکاری‌های تجاری با هدف افزایش صادرات و تنوع‌بخشی به شرکای تجاری از جمله راهکارهای کلیدی برای بهبود توازن تجاری و کاهش وابستگی به واردات است. این اقدامات می‌توانند به ایران کمک کنند تا در مقابل نوسانات جهانی مقاوم‌تر شود، صادرات غیرنفتی را تقویت کند و تراز تجاری کشور را بهبود بخشد.

۲. تجارت ایران در سال ۱۴۰۲

مطابق با آمارهای منتشر شده توسط گمرک جمهوری اسلامی ایران، اگرچه از سرعت رشد ارزش کل تجارت غیرنفتی کشور در سال ۱۴۰۲ کاسته شده، اما برای سومین سال پیاپی این رقم با افزایش همراه شده و نسبت به سال ۱۴۰۱ رشد ۱.۱ درصدی را تجربه کرده است. شایان ذکر است، این رشد از محل افزایش واردات و نه صادرات صورت گرفته و مشارکت واردات در آن ۵.۲ واحد درصد در مقابل مشارکت منفی ۴ واحد درصدی صادرات قرار دارد. به طور کلی در سال ۱۴۰۲ حدود ۱۳۶ میلیون تن کالای غیرنفتی به ارزش حدود ۵۰ میلیارد دلار صادر و در مقابل ۳۹ میلیون تن کالا به ارزش حدود ۶۶ میلیارد دلار به کشور وارد شده است. بر اساس این اطلاعات، تراز تجاری کشور در سال ۱۴۰۲ رقم منفی ۱۷ میلیارد دلار را نشان می‌دهد که در مقایسه با سال ۱۴۰۱ حدود سه برابر به ضرر ایران کاهش یافته است.

صادرت غیرنفتی کشور در سال ۱۴۰۲ نسبت به سال قبل حدود ۹ درصد کاهش یافته است که دلیل عمده آن را می‌توان کاهش ۵۹ درصدی ارزش صادرات گاز طبیعی مایع شده با کد تعرفه ۲۷۱۱۱۱۹۰ و کاهش ۴۹ درصدی ارزش صادرات پلی اتیلن با کد تعرفه ۳۹۰۱۱۰۳۰ عنوان نمود. این دو کد تعرفه مشارکت حدود منفی ۱۰ واحد درصدی در کاهش صادرات کشور، طی بازه مذکور را به خود اختصاص داده‌اند.

در سال ۱۴۰۲ واردات کشور بر خلاف صادرات نسبت به سال ۱۴۰۱ با افزایش حدود ۱۰ درصدی همراه شده که عمده دلیل آنرا می‌توان افزایش واردات طلا با کد تعرفه ۷۱۰۸۱۲۰۰ و سایر تلفن‌های هوشمند با کد تعرفه ۸۵۱۷۱۳۹۰ عنوان نمود.

با توجه به این که پوشش نیاز ارزی کشور در حوزه کالا از ۹۰ درصد در سال ۱۴۰۱ به ۷۵ درصد در سال ۱۴۰۲ کاهش یافته است، ایران با کاهش پوشش عایدات ارزی حاصل از صادرات مواجه شده است. این کاهش پوشش عایدات ارزی به معنای آن است که مقدار ارز حاصل از صادرات نمی‌تواند به اندازه کافی نیازهای وارداتی کشور را تأمین کند.

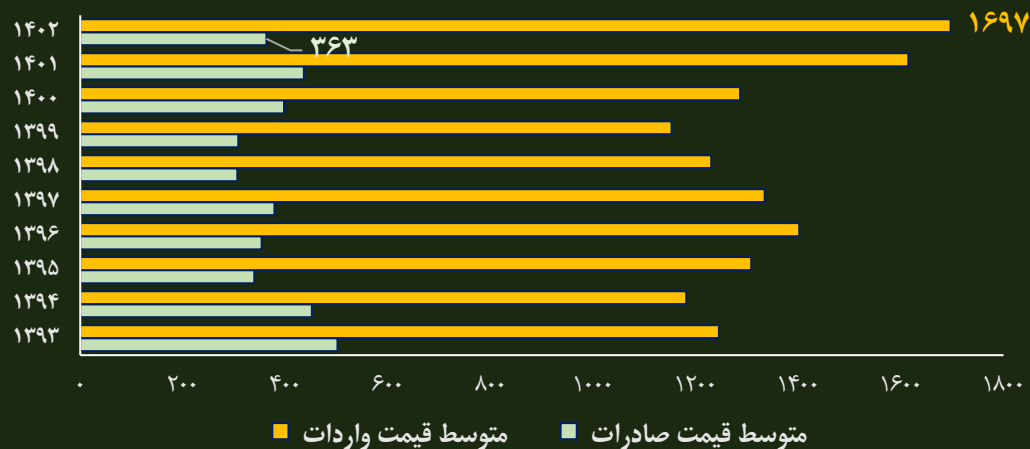
این وضعیت می‌تواند چالش‌های جدی برای عرضه ارز ایجاد کند. کاهش درآمدهای ارزی به معنای کاهش توانایی کشور در تأمین واردات مورد نیاز است که می‌تواند منجر به فشار بر ذخایر ارزی کشور شود. در نتیجه، نرخ ارز ممکن است تحت تأثیر قرار گرفته و با نوسانات بیشتری مواجه شود که می‌تواند تورم و افزایش قیمت کالاها و خدمات را به دنبال داشته باشد.

علاوه بر این، کاهش پوشش عایدات ارزی می‌تواند سرمایه‌گذاری‌های خارجی را نیز تحت تأثیر قرار دهد. با کاهش توانایی کشور در تأمین ارز مورد نیاز، سرمایه‌گذاران خارجی ممکن است تمایل کمتری به سرمایه‌گذاری در ایران داشته باشند که این موضوع می‌تواند رشد اقتصادی کشور را کندتر کند.

۳. متوسط قیمت

با توجه به نمودار ۲، متوسط قیمت صادرات غیرنفتی در سال ۱۴۰۲ با کاهش ۱۷ درصدی در مقایسه با سال ۱۴۰۱ همراه شده و به رقم ۳۶۳ دلار به ازای هر تن رسیده است. این درحالی است که متوسط قیمت اقلام وارداتی طی بازه مورد بررسی برای سومین سال پیاپی روند افزایشی خود را طی کرده و حدود ۵ درصد رشد یافته است.

نمودار ۲. متوسط قیمت صادرات غیرنفتی و واردات ایران از سال ۱۳۹۳ تا ۱۴۰۲ (دلار به ازای هر تن)

منبع: گمرک ج.ا.ا.

در سال ۱۴۰۲ در میان گروه‌های مختلف کالایی، متوسط قیمت صادرات برای فصل ۷۱ کتاب مقررات صادرات و واردات (مروارید طبیعی یا پرورده، سنگ‌های گرانپه‌ها یا نیمه‌گرانپه‌ها...) و فصل ۳۰ (محصولات دارویی) به ترتیب با ۴۹۵۸۱۳ دلار به ازای هر تن و ۴۱۱۳۵ دلار به ازای هر تن بیشتر از سایر گروه‌ها بوده است. در مقابل، در میان اقلام صادراتی، کمترین متوسط قیمت را فصل ۲۵ (آخال و تفاله صنایع خوراک سازی، خوراکی‌های آماده برای حیوانات) و فصل ۶۹ (آخال و تفاله صنایع خوراک سازی، خوراکی‌های آماده برای حیوانات) به ترتیب با ۲۸ دلار به ازای هر تن و ۱۰۵ دلار به ازای هر تن به خود اختصاص داده‌اند. شایان ذکر است در میان فصول مختلف کتاب مقررات صادرات و واردات، بیشترین کاهش متوسط قیمت در سال ۱۴۰۲ در مقایسه با سال ۱۴۰۱ را فصل ۵۲ (پنبه) و فصل ۹۰ (آلات و دستگاه‌های اپتیک، عکاسی، سینماتوگرافی...) تجربه کرده‌اند. این درحالی است که فصول ۴۳ (پوست‌های نرم طبیعی و پوست‌های نرم بدلی) و ۵۰ (ابریشم) طی بازه مورد بررسی، بیشترین رشد متوسط قیمت در میان اقلام صادراتی را دارا هستند.

در میان مقاصد صادراتی کشور نیز پایین‌ترین متوسط قیمت صادراتی در سال ۱۴۰۲ مربوط به کشورهای کویت (۴۲ دلار به ازای هر تن)، گینه (۱۳۷ دلار به ازای هر تن) و بنگلادش (۱۷۶ دلار به ازای هر تن) بوده است. نکته قابل توجه در این زمینه، قرار گرفتن کشورهای عمان، چین، هند و عراق، به عنوان مهم‌ترین مقاصد صادراتی کشور در سال مذکور، به عنوان کشورهایی که متوسط قیمت صادراتی به آنها پایین‌تر از میانگین متوسط قیمت صادراتی کشور است. متوسط قیمت صادرات به این کشورها به ترتیب ۲۹۲ دلار به ازای هر تن، ۳۰۰ دلار به ازای هر تن، ۳۱۳ دلار به ازای هر تن و ۳۴۹ دلار به ازای هر تن بوده است.

۴. عمده‌شهرهای تجاری

به طور کلی در سال ۱۴۰۲، صادرات ایران به مقصد ۱۴۴ کشور صورت گرفته که حدود ۹۰ درصد آن را، ۱۳ کشور نخست تشکیل داده‌اند. پنج مقصد عمده صادراتی کشور نیز که کشورهای چین، عراق، امارات متحده عربی، ترکیه و هند را شامل می‌شود، به تنهایی سهم ۷۳ درصدی از کل ارزش صادرات در سال ۱۴۰۲ را به خود اختصاص داده‌اند. شایان ذکر است در میان پنج مقصد نخست در سال ۱۴۰۲، صادرات غیرنفتی به سه کشور چین، عراق و ترکیه به ترتیب با کاهش ۵ درصدی، ۱۰ درصدی و ۴۵ درصدی همراه شده، که همین امر منجر به سقوط جایگاه ترکیه از سومین مقصد صادراتی مهم در سال ۱۴۰۱ به چهارمین مقصد عمده در سال ۱۴۰۲ شده است.

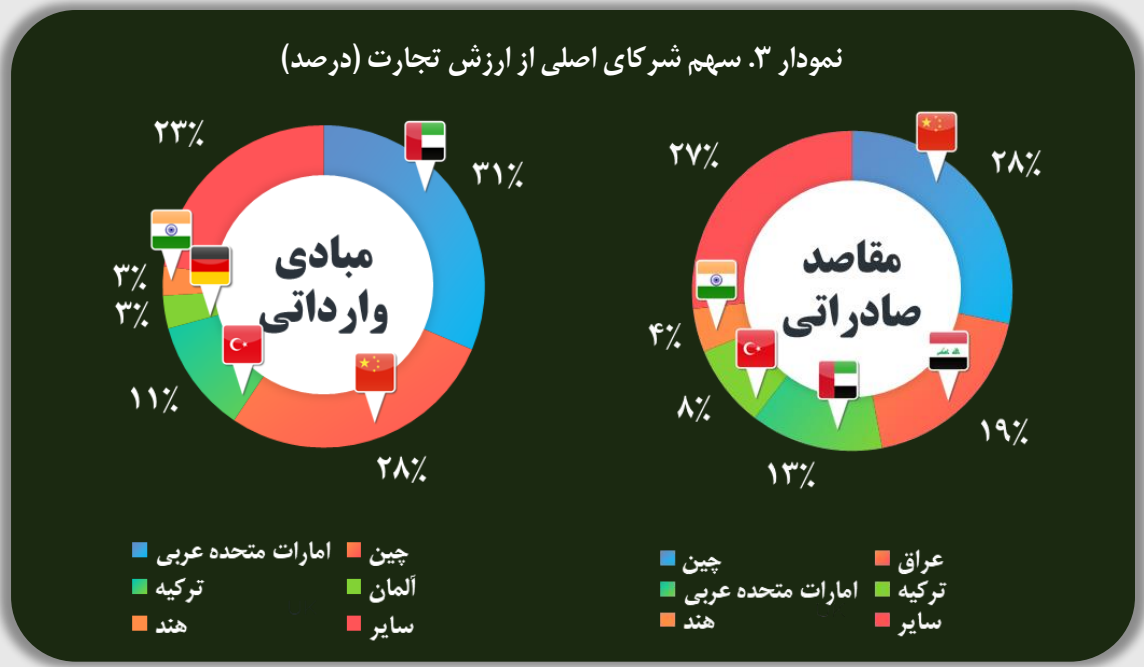
تنوع پایین مقاصد صادراتی ایران چالش‌های تخصصی و پیچیده‌ای را به همراه دارد که نیازمند بررسی دقیق و راهکارهای نوین است. یکی از اصلی‌ترین چالش‌ها، ریسک‌های ژئوپلیتیکی و اقتصادی است که به دلیل تمرکز صادرات به چند کشور

محدود ایجاد می‌شود. این وضعیت، ایران را در معرض تغییرات ناگهانی در سیاست‌های تجاری و تحریم‌های اقتصادی قرار می‌دهد. به عنوان مثال، تشدید تحریم‌های اقتصادی یا تغییر سیاست‌های وارداتی در یکی از این کشورها می‌تواند به سرعت منجر به کاهش قابل توجه درآمدهای صادراتی ایران شود. این وابستگی به بازارهای خاص، قدرت مانور اقتصادی ایران را کاهش داده و به بی‌ثباتی اقتصادی دامن می‌زند.

از سوی دیگر، موانع تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای در بازارهای جدید نیز چالش بزرگی محسوب می‌شوند. بسیاری از کشورهای هدف دارای تعرفه‌های بالا و مقررات سختگیرانه بهداشتی و کیفی هستند که ورود به این بازارها را پیچیده می‌کند. به عنوان مثال، محصولات کشاورزی و صنعتی ایران ممکن است نیازمند گواهینامه‌های خاصی باشند که فرآیند اخذ آنها زمان‌بر و هزینه‌بر است. علاوه بر این، نبود توافقات تجاری جامع و پایدار با کشورهای هدف، موانع تعرفه‌ای را تشدید می‌کند و دستیابی به بازارهای جدید را دشوارتر می‌سازد.

چالش دیگر، نقصان زیرساخت‌های حمل‌ونقل و لجستیک در ایران است که باعث افزایش هزینه‌های صادرات و کاهش رقابت‌پذیری کالاهای ایرانی در بازارهای جهانی می‌شود. مشکلات مرتبط با حمل‌ونقل جاده‌ای، ریلی و دریایی، و همچنین کمبود تسهیلات بندری مدرن و کارآمد، از جمله موانعی هستند که باید رفع شوند. علاوه بر این، فناوری‌های تولیدی در بسیاری از صنایع صادراتی ایران قدیمی و ناکارآمد هستند، که این امر نه تنها کیفیت محصولات را تحت تاثیر قرار می‌دهد، بلکه هزینه‌های تولید را نیز افزایش می‌دهد. بهبود این زیرساخت‌ها و به‌روزرسانی فناوری‌ها نیازمند سرمایه‌گذاری‌های کلان و برنامه‌ریزی‌های بلندمدت است، اما این اقدامات می‌توانند به طور قابل توجهی به افزایش توان رقابتی ایران در بازارهای بین‌المللی کمک کنند.

در سال ۱۴۰۲، ۱۲۰ کشور، نیاز وارداتی ایران را تامین کرده‌اند که عمده آن، معادل ۹۰ درصد، توسط ۱۴ کشور صورت پذیرفته است. سهم ۵ مبدا نخست وارداتی در سال مذکور نیز ۷۷ درصد از کل ارزش واردات است. شایان ذکر است در بین ۵ مبدا مهم واردات کشور در سال ۱۴۰۲، تنها واردات از هند نسبت به سال ۱۴۰۱ با کاهش همراه شده و حدود منفی ۳۵ درصد بوده است. ذکر این نکته ضروری است که با توجه به کاهش صادرات به چین و هند و در مقابل افزایش واردات از این دو کشور به عنوان مهم‌ترین شرکای تجاری کشور، تراز تجاری ایران با این دو کشور بیش از سال گذشته تضعیف شده است.

منبع: گمرک ج.ا.

۵. تجارت با همسایگان

ایران با ۱۸ کشور همسایه دریایی و خشکی خود روابط تجاری گسترده‌ای دارد که در سال ۱۴۰۲، سهم ۴۹ درصدی از ارزش واردات و ۵۹ درصدی از ارزش صادرات غیرنفتی ایران را به خود اختصاص داده‌اند. این کشورها شامل عراق، افغانستان، پاکستان، ترکمنستان و جمهوری آذربایجان و سایر همسایگان هستند که بازارهای مهمی برای کالاهای غیرنفتی ایرانی محسوب می‌شوند. این آمارها نشان‌دهنده اهمیت استراتژیک این کشورها در تجارت خارجی ایران و در کنار آن توانمندی ایران در نفوذ به بازارهای منطقه‌ای است.

تحلیل تراز تجاری ایران با این کشورها نشان می‌دهد که با اکثر آنها، تراز تجاری به نفع ایران، مثبت است. چنین تراز تجاری مثبتی، به قدرت رقابتی بالای کالاهای غیرنفتی ایرانی در این بازارها تأکید می‌کند و بیانگر موفقیت ایران در تأمین نیازهای این کشورها به محصولات خود است. این وضعیت می‌تواند به تقویت روابط اقتصادی و تجاری دوجانبه و افزایش درآمدهای ارزی ایران کمک شایانی کند.

با این حال، تحلیل دقیق‌تر نشان می‌دهد که تراز تجاری ایران با روسیه، ترکیه، قطر و امارات متحده عربی منفی است. این عدم توازن تجاری نشان‌دهنده وابستگی بالاتر ایران به واردات از این کشورهاست که می‌تواند با توجه به حضور سه شریک اصلی تجاری ایران، نوعی آسیب‌پذیری اقتصادی ایجاد کند. این وضعیت ممکن است ناشی از نیازهای ایران به کالاها و

تکنولوژی‌های خاصی باشد که از این کشورها تأمین می‌شود. برای بهبود تراز تجاری و کاهش وابستگی، ایران نیازمند توسعه استراتژی‌های صادراتی جدید، بهبود کیفیت محصولات داخلی، و تقویت همکاری‌های تجاری با هدف افزایش صادرات به این کشورها است. همچنین، ایران می‌تواند با تنوع‌بخشی به شرکای تجاری خود و ارتقاء فناوری‌های داخلی، توازن تجاری خود را بهبود بخشد.

روند صادرات

۹۱٪

سهم ۶ قسمت نخست از کل ارزش صادرات غیرنفتی در سال ۱۴۰۲

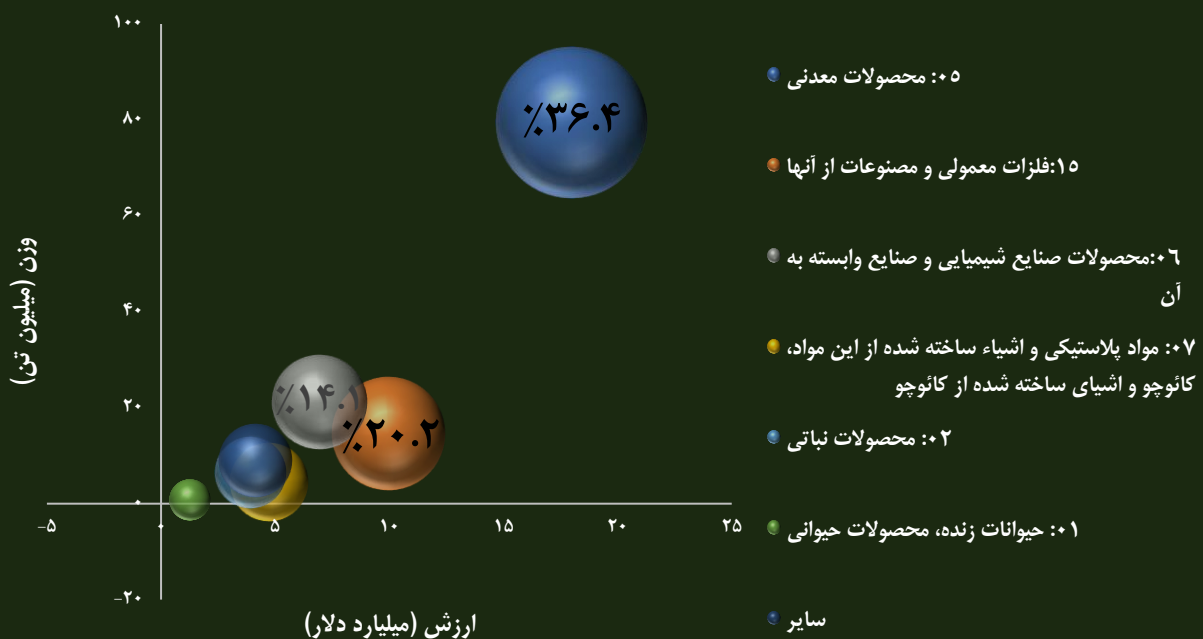

۶. مهم‌ترین اقلام صادراتی

۶.۱. به تفکیک قسمت

بررسی دقیق اقلام صادراتی به تفکیک قسمت‌های کتاب مقررات صادرات و واردات در سال ۱۴۰۲ نشان می‌دهد که محصولات معدنی با سهمی معادل ۳۶ درصد از کل ارزش صادرات غیرنفتی، بیشترین سهم را در صادرات کشور داشته‌اند. این وابستگی به محصولات معدنی نشان‌دهنده عدم تنوع کافی در سبد صادراتی کشور است که می‌تواند در بلندمدت آسیب‌زا باشد. پس از محصولات معدنی، فلزات معمولی و مصنوعات حاصل از آن‌ها با سهم ۲۰ درصدی از کل ارزش صادرات غیرنفتی در رتبه دوم قرار دارند. در رتبه سوم نیز، محصولات و صنایع شیمیایی با سهم ۱۴ درصدی از کل ارزش صادرات غیرنفتی قرار گرفته است. شایان ذکر است، اقلام صادراتی تحت شش بخش نخست کتاب مقررات صادرات و واردات، حدود ۹۱ درصد از کل ارزش صادرات غیرنفتی کشور را تشکیل می‌دهند. این تمرکز بالا بر تعداد محدودی از بخش‌های صادراتی نشان‌دهنده ضعف ساختاری در تنوع‌بخشی به صادرات است که می‌تواند در مواجهه با نوسانات جهانی و تغییرات تقاضا، مشکلات جدی برای اقتصاد کشور ایجاد کند.

نمودار ۴. مهم‌ترین اقلام صادراتی به تفکیک قسمت‌های کتاب مقررات صادرات و واردات

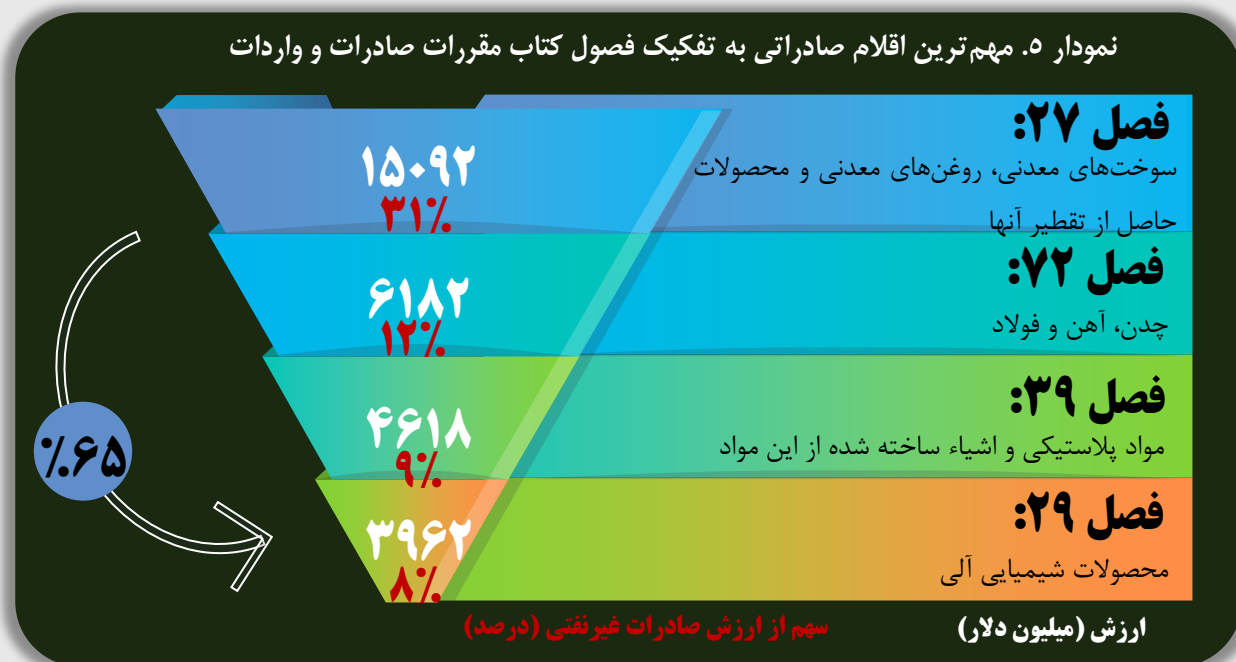

اندازه حباب‌ها سهم هر قسمت از کل ارزش صادرات غیرنفتی را نشان می‌دهد

منبع: گمرک ج.ا.ا و محاسبات کارشناسی

۶.۲. به تفکیک فصل

بررسی اقلام صادراتی بر اساس فصول مختلف کتاب مقررات صادرات و واردات در سال ۱۴۰۲ نشان می‌دهد که فصل ۲۷ (سوخت‌های معدنی، روغن‌های معدنی و محصولات حاصل از تقطیر آنها) با سهم ۳۱ درصدی، بزرگترین بخش صادرات غیرنفتی کشور را تشکیل می‌دهد. این تمرکز زیاد بر سوخت‌های معدنی و روغن‌ها نشان‌دهنده وابستگی شدید اقتصاد کشور به منابع انرژی است که می‌تواند در صورت نوسانات قیمت جهانی نفت، به اقتصاد کشور آسیب‌های جدی وارد کند. در رتبه‌های بعدی، فصل ۷۲ (چدن، آهن و فولاد) با سهم ۱۲ درصدی قرار دارد. وابستگی به صادرات فلزات اساسی مانند آهن و فولاد نیز با توجه به نوسانات بازارهای جهانی و تغییرات تقاضای صنایع مختلف، کشور را در برابر تغییرات قیمتی و تحریم‌های اقتصادی آسیب‌پذیر می‌کند. فصل ۳۹ (مواد پلاستیکی و اشیاء ساخته شده از این مواد) با سهم ۹ درصدی در رتبه سوم قرار دارد. هرچند صادرات مواد پلاستیکی تنوع بیشتری به سبب صادراتی می‌بخشد، اما وابستگی به این بخش نیز نمی‌تواند تضمینی برای پایداری اقتصادی در مواجهه با بحران‌های زیست‌محیطی و تغییرات قوانین بین‌المللی باشد. به طور کلی، چهار فصل نخست صادراتی کشور در سال ۱۴۰۲ بالغ بر ۶۵ درصد از کل ارزش صادرات غیرنفتی کشور را تشکیل می‌دهند. تحلیل این وضعیت نشان می‌دهد که سیاست‌گذاران اقتصادی باید به فکر توسعه و تنوع‌بخشی به سبب صادراتی کشور باشند تا از وابستگی به چند محصول خاص کاسته و ریسک‌های مرتبط با نوسانات جهانی را کاهش دهند. این عدم تنوع می‌تواند به ویژه در شرایط ناپایدار اقتصادی و سیاسی، تاثیرات منفی شدیدی بر اقتصاد کشور بگذارد و آن را در معرض بحران‌های متعدد قرار دهد.

منبع: گمرک ج.ا.

۶.۳. ده قلم عمده صادراتی

بررسی کدهای تعرفه ۸ رقمی صادر شده در سال ۱۴۰۲ نشان می‌دهد که ۱۰ قلم عمده صادراتی غیرنفتی، ارزشی بالغ بر ۱۹.۵ میلیارد دلار داشته و سهم حدود ۳۹ درصدی از کل ارزش صادرات غیرنفتی کشور را تشکیل می‌دهند. در میان این اقلام « پروپان مایع شده در ظروف یک هزار سانتی متر مکعب و بیشتر » با کد تعرفه ۲۷۱۱۱۲۹۰ مهم‌ترین کالای صادراتی کشور بوده که ارزش صادرات آن حدود ۳ میلیارد دلار بوده است. متوسط قیمت این محصول در سال مذکور نیز ۴۵۸ دلار به ازای هر تن است. «گاز طبیعی مایع شده» با کد تعرفه ۲۷۱۱۱۱۹۰ و «قیرنفت» با کد تعرفه ۲۷۱۳۲۰۰۰ نیز پس از پروپان مایع شده در رده‌های دوم و سوم قرار گرفته‌اند. شایان ذکر است، این دو محصول مجموعاً ۱۱ درصد از کل ارزش صادرات غیرنفتی کشور را تشکیل داده‌اند و متوسط قیمت صادرات آنها نیز به ترتیب ۳۳۳ دلار به ازای هر تن و ۳۷۱ دلار به ازای هر تن بوده است.

جدول ۱. ده قلم کالای عمده صادراتی غیرنفتی ایران در سال ۱۴۰۲

ردیف	کد تعرفه	شرح تعرفه	وزن (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)	متوسط قیمت (دلار) به ازای هر تن	سهم از کل ارزش صادرات غیرنفتی (%)
۱	۲۷۱۱۱۲۹۰	پروپان مایع شده در ظروف یک هزار سانتی متر مکعب و بیشتر	۶۷۶۹.۳	۳۰۹۹.۲	۴۵۸	۶.۳%
۲	۲۷۱۱۱۱۹۰	گاز طبیعی مایع شده در ظروف یک هزار سانتی متر مکعب و بیشتر	۹۲۷۳.۰	۳۰۹۰.۵	۳۳۳	۶.۲%
۳	۲۷۱۳۲۰۰۰	قیرنفت	۵۹۴۰.۹	۲۲۰۳.۸	۳۷۱	۴.۵%
۴	۲۹۰۵۱۱۰۰	متانول	۹۳۵۶.۳	۲۱۰۸.۴	۲۲۵	۴.۳%
۵	۲۷۱۱۱۳۹۰	بوتان مایع شده در ظروف یک هزار سانتی متر مکعب و بیشتر	۴۵۵۴.۸	۲۰۹۴.۵	۴۶۰	۴.۲%
۶	۷۲۰۶۱۰۰۰	شمش از آهن و فولاد غیر ممزوج، که در جای دیگر ذکر نشده.	۳۶۱۲.۲	۱۷۳۱.۶	۴۷۹	۳.۵%

ردیف	کد تعرفه	شرح تعرفه	وزن (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)	متوسط قیمت (دلار) به ازای هر تن	سهم از کل ارزش صادرات غیرنفتی (%)
۷	۳۱۰۲۱۰۹۰	سایر اوره حتی به صورت محلول در آب	۵۳۲۸.۳	۱۶۴۸.۶	۳۰۹	۳.۳%
۸	۲۷۱۱۱۹۹۰	سایر گازهای نفتی و هیدروکربورهای گازی شکل مایع شده غیر مذکور در ظروف یک هزار سانتی متر مکعب و بیشتر	۲۷۱۱.۴	۱۲۳۳.۳	۴۵۵	۲.۵%
۹	۷۲۰۷۱۲۹۰	محصولات نیمه تمام از آهن یا از فولادهای غیرمزوج با سطح مقطع عرضی مربع مستطیل (بجز مربع) با ضخامت بیش از ۲۰۰ میلیمتر دارای کمتر از ۲۵٪ وزنی کربن	۲۵۳۶.۰	۱۱۹۹.۳	۴۷۳	۲.۴%
۱۰	۲۶۰۱۱۲۰۰	سنگ آهن بهم فشرده شده و کنسانتره های آن به غیر از پیریت های آهن تفته شده	۱۰۴۵۸.۹	۱۱۰۷.۵	۱۰۶	۲.۲%
		مجموع	۶۰۵۴۱	۱۹۵۱۷	۳۲۲	۳۹.۴%

منبع: گمرک ج.ا.

روند واردات

۷۱%

سهم ۶ قسمت نخست از کل ارزش واردات در سال ۱۴۰۲

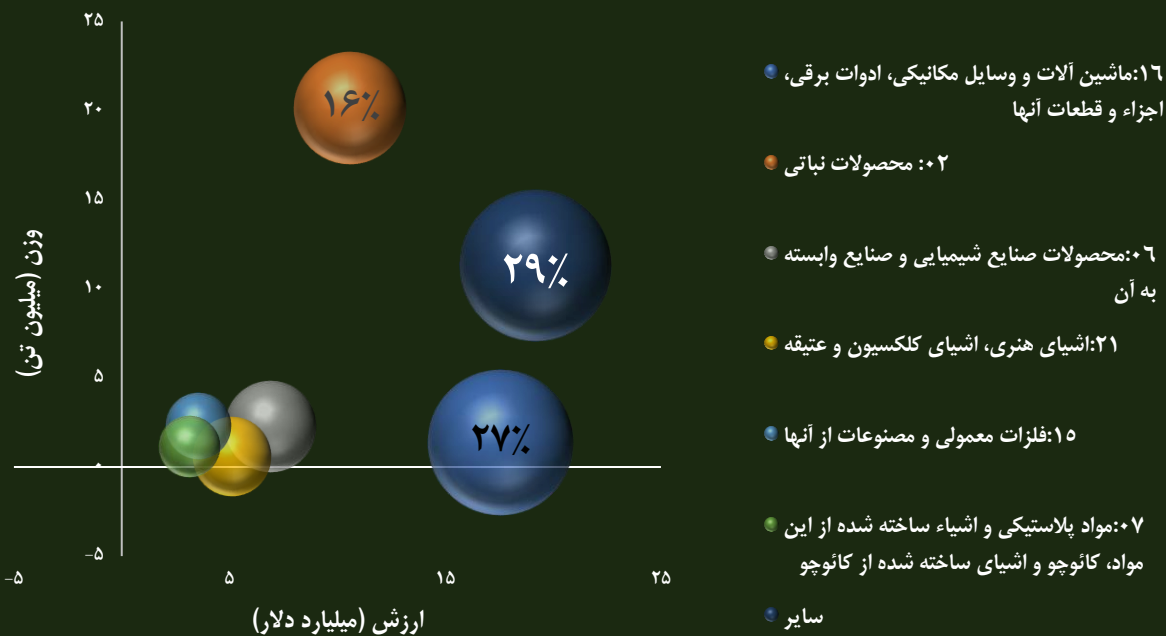
۷. مهم‌ترین اقلام وارداتی

۷.۱. به تفکیک قسمت

بر اساس بررسی‌های انجام‌شده در خصوص اقلام وارداتی کشور به تفکیک بخش‌های مختلف کتاب مقررات صادرات و واردات، ۶ بخش نخست وارداتی در سال ۱۴۰۲ بالغ بر ۷۱ درصد از کل ارزش واردات را به خود اختصاص داده‌اند.

در این بین، سهم ماشین‌آلات و وسایل مکانیکی، ادوات برقی و اجزاء و قطعات آنها از سایر بخش‌ها بیشتر بوده و حدود ۲۷ درصد از کل ارزش واردات را تشکیل داده‌اند. پس از این بخش، محصولات نباتی با سهم ۱۶ درصد از کل ارزش واردات در رتبه دوم و محصولات صنایع شیمیایی و صنایع وابسته نیز با سهم ۱۰ درصدی در رتبه سوم قرار دارند.

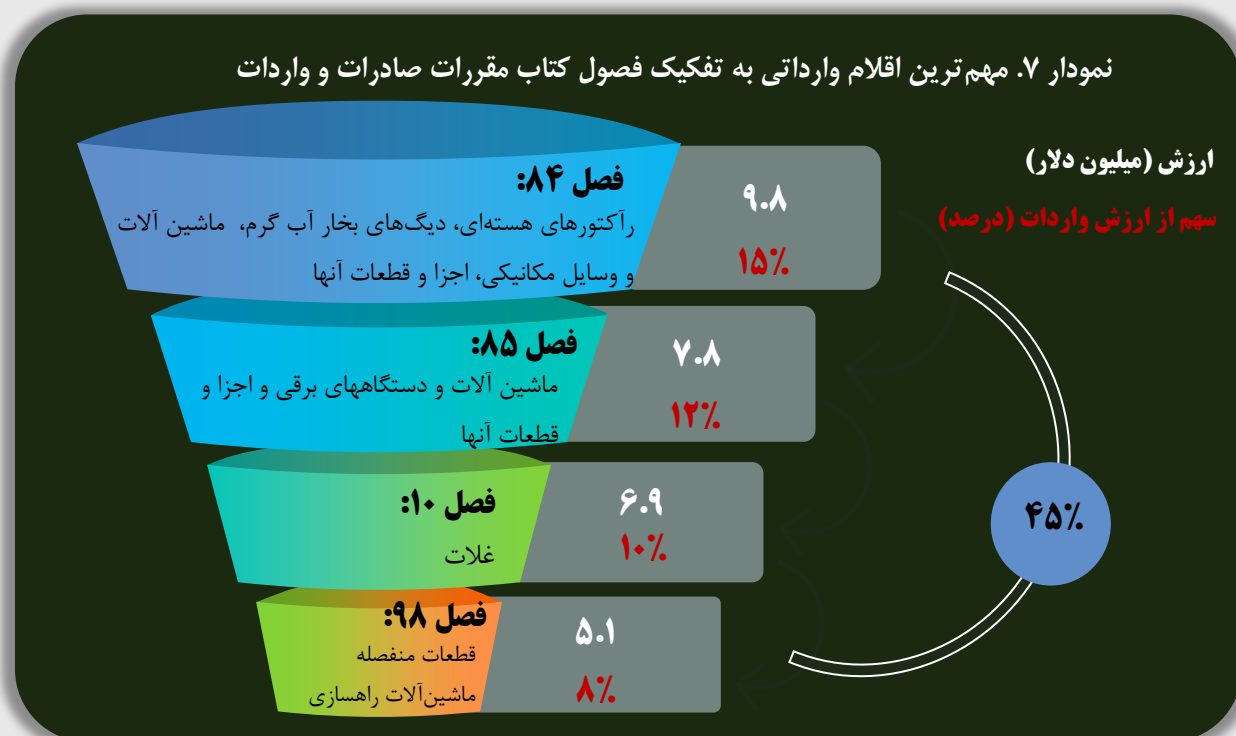
نمودار ۶. مهم‌ترین اقلام وارداتی به تفکیک قسمت‌های کتاب مقررات صادرات و واردات

منبع: گمرک ج.ا.ا.

۷.۲. به تفکیک فصل

بررسی اقلام وارداتی کشور بر اساس فصول مختلف کتاب مقررات صادرات و واردات در سال ۱۴۰۲ نشان می‌دهد که عمده واردات کشور مربوط به فصل ۸۴ (راکتورهای هسته‌ای، دیگ‌های بخار آب گرم، ماشین‌آلات و وسایل مکانیکی، اجزا و قطعات آنها) با سهم ۱۵ درصدی از کل ارزش واردات بوده است. این سهم ۱۵ درصدی نشان‌دهنده نیاز گسترده کشور به تجهیزات و ماشین‌آلات صنعتی است که برای تولید و فرآوری محصولات مختلف به کار می‌روند. وابستگی به واردات در این بخش، به وضوح بیانگر ضعف در تولید داخلی ماشین‌آلات و تجهیزات مکانیکی است که می‌تواند کشور را در برابر نوسانات قیمت جهانی و تحریم‌های احتمالی به شدت آسیب‌پذیر کند. این مسئله همچنین هزینه‌های بالای ارزی را به دنبال دارد که می‌تواند تراز تجاری کشور را تحت تأثیر منفی قرار دهد. پس از این فصل دو فصل ۸۵ (ماشین‌آلات و دستگاه‌های برقی و اجزا و قطعات آنها) و ۱۰ (غلات) به ترتیب با سهم ۱۲ درصد و ۱۰ درصدی از کل ارزش واردات کشور در سال ۱۴۰۲ قرار دارند.

منبع: گمرک ج.ا.

۷.۳. ده قلم عمده وارداتی

بررسی کدهای تعرفه ۸ رقمی وارد شده در سال ۱۴۰۲ نشان می‌دهد که ۱۰ قلم عمده وارداتی، ارزشی بالغ بر ۱۷.۴ میلیارد دلار داشته که سهم حدود ۲۶ درصدی از کل ارزش واردات کشور را به خود اختصاص داده است. در میان اقلام وارداتی در سال ۱۴۰۲ «ذرت دامی» با کد تعرفه ۱۰۰۵۹۰۱۰ مهم‌ترین کالای وارداتی کشور بوده و به ارزش حدود ۴ میلیارد دلار به وارد شده است. متوسط قیمت این محصول نیز در سال ۱۴۰۲ حدود ۳۷۱ دلار به ازای هر تن بوده است. «سایر تلفن‌های هوشمند» با کد تعرفه ۸۵۱۷۱۳۹۰ و «طلا به اشکال خام» با کد تعرفه ۷۱۰۸۱۲۰۰ نیز پس از ذرت دامی در رده‌های بعدی قرار گرفته‌اند. شایان ذکر است، این سه محصول مجموعاً حدود ۱۳ درصد از کل ارزش واردات کشور را تشکیل داده‌اند.

جدول ۲. ده قلم کالای عمده وارداتی ایران در سال ۱۴۰۲

ردیف	کد تعرفه	شرح تعرفه	وزن (هزارتن)	ارزش (میلیون دلار)	متوسط قیمت (دلار) به ازای هر تن	سهم از کل ارزش واردات (%)
۱	۱۰۰۵۹۰۱۰	ذرت دامی	۱۰۱۹۱	۳۷۸۳	۳۷۱	۵.۷%
۲	۸۵۱۷۱۳۹۰	سایر تلفن‌های هوشمند غیر مذکور	۵	۲۹۰۶	۵۷۷۷۶۰	۴.۴%
۳	۷۱۰۸۱۲۰۰	طلا به اشکال خام (از جمله طلای آبکاری شده با پلاتین)؛ برای مصارف غیر پولی.	۰.۰۳	۱۹۳۶	۶۴۵۹۶۶۲۹	۲.۹%
۴	۱۲۰۱۹۰۱۰	دانه سویا تراریخته	۲۷۱۳	۱۹۲۷	۷۱۰	۲.۹%
۵	۹۸۸۷۰۳۱۲	قطعات منفصله جهت تولید اتومبیل سواری ردیف ۸۷۰۳ بنزینی با حجم سیلندر ۲۰۰۰ CC با ساخت داخل ۱۴٪ تا کمتر از ۳۰٪ به استثنای لاستیک	۱۵۸	۱۵۸۸	۱۰۰۲۱	۲.۴%
۶	۱۰۰۶۳۰۲۰	برنج کامل سفیدشده صیقلی یا براق شده	۱۰۵۵	۱۲۳۸	۱۱۷۴	۱.۹%

ردیف	کد تعرفه	شرح تعرفه	وزن (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)	متوسط قیمت (دلار به ازای هر تن)	سهم از کل ارزش واردات (%)
۷	۱۵۱۲۱۱۰۰	روغن دانه آفتابگردان، روغن گلرنگ یا زعفران کاذب خام	۸۰۱	۱۱۵۳	۱۴۴۱	۱.۷%
۸	۲۳۰۴۰۰۰۰	کنجاله و سایر آخال های جامد، حتی خرد شده یا به هم فشرده به شکل حبه یا گلوله که از استخراج روغن سویا به دست می آید.	۱۶۸۱	۱۰۶۲	۶۳۱	۱.۶%
۹	۱۰۰۱۹۹۲۰	گندم معمولی	۲۵۲۷	۱۰۰۲	۳۹۶	۱.۵%
۱۰	۸۷۰۱۲۱۰۰	تراکتور ها فقط با موتور پیستونی درونسوز تراکمی - احتراقی (دیزل یا نیمه دیزل)	۵۴	۸۵۴	۱۵۶۸۱	۱.۳%
		مجموع	۱۹۱۸۵	۱۷۴۴۸	۹۰۹	۲۶.۴%

منبع: گمرک ج.ا.ا.

۸. نتیجه‌گیری

تجزیه و تحلیل تجارت غیرنفتی ایران در سال ۱۴۰۲ نشان می‌دهد که افزایش حجم واردات به میزان قابل توجهی در مقایسه با کاهش حجم صادرات، سبب ایجاد کسری تجاری پیش‌بینی نشده‌ای شده است. این وضعیت، نشان‌دهنده نیاز فوری به اصلاحات و بهبود در سیاست‌ها و رویکردهای تجاری کشور است. واضح است که وابستگی بیش از حد به محصولات معدنی به عنوان اصلی‌ترین محصولات صادراتی، نشانگر کمبود تنوع در سبد صادراتی است. این وضعیت، نیازمند توجه جدی به توسعه صنایع غیرمعدنی و افزایش تنوع تولیدات صادراتی است. به منظور گسترش مقاصد صادراتی، تلاش برای تسهیل دریافت دسترسی به بازارهای بین‌المللی و جلب سرمایه‌گذاری‌های خارجی ضروری است. این تلاش می‌تواند از طریق اصلاحات قانونی و سیاسی، فراهم کردن تسهیلات بیشتر برای ورود و سرمایه‌گذاری شرکت‌های خارجی، تسهیل در انتقال سرمایه‌ها و دسترسی به تکنولوژی‌های جدید، محقق شود. علاوه بر این، محدودیت‌های وارداتی در بخش‌های اساسی مانند ماشین‌آلات و وسایل مکانیکی، نشان از آسیب‌پذیری اقتصادی و نیاز به توسعه داخلی می‌باشد. اصلاحات در سیاست‌های تجاری، ارتقاء کیفیت محصولات و توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل، از جمله اقداماتی هستند که می‌توانند به بهبود وضعیت تجاری ایران کمک کنند. در نتیجه، اصلاحات سیاست‌های تجاری و تنوع‌بخشی صادرات، همراه با توسعه صنایع غیرمعدنی و بهبود زیرساخت‌های حمل‌ونقل، می‌تواند به ارتقای وضعیت تجاری ایران کمک کرده و اقتصاد کشور را در مسیر رشد و پویایی قرار دهد.